

ŽIVLJENJE IN DELO PAVLA PELIZZERJA ROVINJČANA (1600-1691) (S posebnim ozirom na delo v Kopru)

Krešimir ČVRLJAK

arhivist, Arhiv Hrvatske, 41000 Zagreb, Maruličev trg 21, CRO
archivista, Archivio della Croazia, Zagabria, CRO

IZVLEČEK

Prispevek osvetljuje življenje in delo Pavla Pelizzerja Rovinjčana (1600-1691), frančiškana in cerkvenega diplomata, v času njegovega delovanja v Kopru. To je tudi poskus umestitve njegove ustvarjalnosti, ki je bila doslej le malo znana, v čas in prostor, v katerem je živel.

Nam quis nescit primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat? deinde ne quid veri non audeat? ne quae suscipio gratiae sit in scribendo? ne quae simultatis? Haec scilicet fundamenta nota sunt omnibus.

Cicero, *De oratore*, lib. II, cap.
15, par. 62, str. 41.

Človek se, milo rečeno, počuti zbežan ob Pelizzerjevem primeru (in podobnih primerih), kajti o ljudeh, ki so tako globoko orali duhovne brazde v domovini, a tudi izven nje, komaj vemo za dan rojstva, čas smrti ali gomilo. Človeška nemarnost, zavist, nevhvaležnost in pozabljivost so hladni kot mrliški oglednik in pogrebci, kakor je hladen tudi grob, v katerem ti ljudje počivajo.

Bližina Benetk, ugoden položaj ter bogata in dolga tradicija so temeljni dejavniki v življenju beneškega Ko-

pra v 17. stol.; tedaj se je živelo visoko kulturno, v prvi vrsti akademijsko, potem patricijsko, kar pomeni imenitno (seveda salonsko), pomalem že galantno in v marsičem beneško življenje nekega obalnega beneško-istrskega mesteca, z urbanistično fiziognomijo središča beneške pokrajine in s približno tisoč prebivalci¹. V Kopru se je živelo sijajno in vedro kljub mračnemu videzu njegove zunanje podobe (prav kot videz Benetk).² Koprška duhovna aristokracija se je pognala visoko nad površje demografsko sicer večplastne koprške urbane sredine, zato se je Koper že zdavnaj kosal v mnogih pogledih s številnimi mesti sosednje Italije. Ali bi to lahko bil razlog za Petrarkino povabilo prijatelju Boccacciu, da skupaj obiščeta Koper?³

Seveda ne smemo pozabiti, da je delavski in trgovski Koper, posebno tisti "nell'agro", garal dan in noč, da bi aristokratski lahko študiral in ustvarjal, patricijski pa se razuzdano in brezskrbno bahal v bolj ali manj raz-

1 Zaradi kužne bolezni, ki je težko prizadela Koper v drugi polovici 16. stoletja (1596), je bilo v mestu komaj 5000 prebivalcev; samo nekaj let kasneje (1601) se je število zmanjšalo na 4300. Število je potem raslo, toda kuga 1630-1631 je spet vzela svoj davek - dve tretjini mestnega prebivalstva, tako da je imel Koper le 1800 prebivalcev v času mestnega podestata in kapetana Alvisa (Luigija) Gabrielija. Sredi 17. stoletja (1650) je mesto ponovno doseglo približno prejšnje število prebivalcev, to je 4500 (Lit. 10, 345).

2 "Capodistria e quasi tutte le città dell'Istria, hanno come Venezia un aspetto tetro, perché in nessun luogo s'imbiancano (!) le pietre quadrate con cui sono fabbricate le case..." (Lit. 10, 457).

3 Lit. 10, 494.

košnih sobanah svojih palač. Številne ugledne koprške družine (Belli, Bonomo, Brutti, Carli, Fini, Gavardo, Gravisi, Maurizio, Petronio, Santorio, Vergerio, Tarsia, Zarotti, če omenimo samo nekatere) so dajale, poleg ostalega, pečat tudi koprskemu sečentu. Širšo in globljo razčlenbo teh samo navrženih in odprtih vprašanj glede življenja v Kopru v 17. stol. pustimo za neko drugo priložnost. Pustimo tudi blišč in razkošje sečentističnega Kopra, da bi lahko usmerili svoje misli v koticke miru in tišine, ki jih je v Kopru tudi bilo v dobršni meri.

Prodor hrupa s koprskih ulic,⁴ z zabav v patricijskih salonih in iz dvoran koprskih akademij do teh koticov so ovirali masivni samostanski zidovi, od katerih se je kakor odmev odbijalo vse, kar ni bilo za Boga in od Boga, za rešitev duše ter v duhu in po volji svetega utemeljitelja redovniškega reda, čigar člani so preživljali svoje redovniško življenje izza teh zidov. Samostanske celice so bile njihovi saloni, posti njihove duhovne gostije, zaobljubljena siromašnost njihovo največje in oporočno bogastvo. V svojem pregovornem molku so zasnajali najbolj žive pogovore z Bogom, majhni sami pred seboj, toda veliki v očeh svojih someščanov, ki so visoko cenili njihovo večstoletno prisotnost v skupnem mestu. Samostanski zidovi pa niso ovirali vonjav pravičnega in vzornega življenja koprskih menihov, da bi dosegle galantne koprške salone in jih prežele ter poduhovile. Plodovi in učinki modrosti iz koprskih samostanov so neizpodbitni.

V tej razpravi se bomo ukvarjali s koprskim menihom, kateremu je ob vsej duhovni svobodi, ki mu jo je lahko nudil samostan, postalo pretesno med samostanskimi zidovi. Zaradi svojega širokega obzorja in po volji svojih predstojnikov je moral biti bliže ljudem, bliže svetu. Ko so zahtevali od njega, da odide na dolgo in nevarno pot pomiriti hudo sprte, se je menih Pavel Pelizzer Rovinjčan iz koprškega samostana sv. Ane pokazal karizmatično zrel in uspešen. Danes se ves frančiškanski

serafski red ponaša s Pavlom Pelizzerjem Rovinjčanom, z enim izmed svojih vidnejših in najboljših sinov. Po-udariti pa je treba tole: če redovni brat P. Pelizzer ne bi v nekem odločilnem trenutku na poseben način pokazal in potrdil moči svojega duha, posluha redovnika, modrosti in zrelosti cerkvenega diplomata, krepostnega človeka in redovnika, bi glas o njem težko prodrl v svet izza debelih zidov frančiškanskega samostana sv. Ane v Kopru. Vse dotlej so samostanski zidovi v Kopru ljubosumno varovali resnico o tem, v kolikšni meri in na kateri način je bil P. Pelizzer velik ljudski človek in svečenik. Zidovi sv. Ane so to skrivali podobno, kot so kasneje, po smrti P. Pelizzerja, skrivali sledove njegovega življenja in dela v Kopru in izven njega.⁵ V teh okoliščinah nam je Pelizzer razkril tudi svoja visoka moralna načela in karakterne poteze gorečega pomirjevalca sprtih.

P. Pelizzer je tudi pred tem zapuščal Koper, mesto svojega redovništva, in odhajal v različne smeri zaradi važnih, zaupnih opravkov, vsakokrat pa je še bolj utrdil zaupanje predstojnikov v svoje umske in duhovno-redovniške moči. Po uspešno opravljeni nalogi 1640. leta se je Pelizzer zmagoslavno vrnil v Koper s svojega življenjsko nevarnega pohoda. Glas o njem je odmeval v provinci, a tudi izven nje, potem pa je sčasoma utihnil in skoraj zamrl pod bremenom plasti časa, pozabe, nemarnosti in nehvaležnosti.

Naloga in cilj te razprave je razpreti prav te plasti in priti do čim bolj celovite resnice o menihu Pavlu Pelizzerju Rovinjčanu. Potem ko sem to naredil za hrvaško javnost,⁶ zdaj to delam še za slovensko, ki ima morda do tega celo več pravic.

KRESNICE IZ TEME POZABE

Petar Stankovič,⁷ Pietro Kandler,⁸ Stipan Zlatović⁹ in Benvenuto Rode¹⁰ so najbolj zaslužni za vse, kar danes vemo o življenju in delu P. Pelizzerja. Netočno

4 Na mestnem trgu v Kopru je bila že 1464. leta zgrajena kavarna (Loggia) za potrebe književne akademije. (Lit. 10, 495)

5 Samostan sv. Ane v Kopru je bil eden izmed številnih samostanov, ki so krasili že tako lepo istrsko obalo in bili v okras dalmatinski provinciji sv. Jeronima. Ustanovitev samostana sega v sam začetek frančiškanskega reda. Kolikor je znano, zgodovina o tem, ali je bil v času ustanovitve znotraj ali zunaj mesta, (še) ne daje odgovora. Koper je resnično bil in ostal mešto samostanov. Nekateri, oni "antiquissimi", so se nahajali "nell'agro". (Lit. 15, 115) Na pergamentu iz leta 1268 je zapisano, da je papež Klement IV. priporočil redovnike samostana sv. Ane skrbi koprškega škofa Bona Azona (okrog 1280). Na nekaj "mlajšem" pergamentu (1306) pa piše, da je poslanec Svete stolice, kardinal U. Neapoleo (+1342), obdaril samostansko cerkev s koncesijami in oprostitvami. Ko govori o katoliških cerkvah v Kopru v minulih stoletjih, Gedeon Pusterla piše o cerkvi v samostanu sv. Ane, da se je prej imenovala "S. Maria degli Angeli", a šele kasneje "S. Anna". Nahajala se je "nella contrada di Porta Buserdaga (Bosserdraga)". (Lit. 22, 54) Meščani Kopra so l. 1483 izprosil od papeža Aleksandra VI. dovoljenje, da lahko zgradijo nov samostan. (Lit. 12, 82) Ob teh letnicah je zato čudno, da P. Kandler najde prav omembo samostana sv. Ane šele l. 1520. Torej bi bil po starosti osmi od desetih omenjenih samostanov v Kopru (Lit. 15, 116).

6 Glej Lit. 7! Hrvaško kulturno občinstvo sem seznanil z likom in delom Pavla Pelizzerja tudi v radijski oddaji (III. program Radia Zagreb, 2. oktobra 1989). Nekaj mesecev pozneje, natančneje 17. marca 1990, sem seznanil hrvaške bralce z likom P. Pelizzerja tudi v Vjesniku. (Lit. 8) Ogródje te moje druge razprave o Pelizzerju je prvo delo. Medtem ko je bilo težišče prvega dela na Pelizzerjevem potovanju, posebno po Dalmaciji (1640. leta), se v tej drugi razpravi ukvarjam s Pelizzerjem v istrskih samostanih, zlasti v koprskem. Vse je dopolnjeno in predelano z novimi podatki.

7 Lit. 29, 95-96.

je, govoriti o kakršnih koli podatkih ali življenjepisnih obrisih o Pelizzerju izpod peresa "drugih pisateljev" v *Saggio di Bibliografia Istriana* (Capodistria 1864), kakor piše S. Zlatković.¹¹ *Saggio* nas namreč samo napeljuje na Stankovića s svojim "n. 2775", z "n. 2804" pa na članek v *L'Istria*.¹²

1. Petar Stanković

Barbanski kanonik P. Stanković začel je svoj prispevek o P. Pelizzerju (po obsegu manj kot ena stran) s Pavlovo pripadnostjo serskemu redu malih bratov observantov (minoritov), po poreklu iz Rovinja.¹³ Imel je več kateder v svojem redu.¹⁴ Upravljal je z več samostani. Zaupano mu je bilo, da obiskuje različne province. Leto 1639 je prvo leto, ki ga Stanković navaja v zvezi s Pelizzerjevim življenjem. Tega leta je namreč Pelizzer pripadal generalnemu Kapitolu reda v Rimu, ko ga je general reda, o. Benigno da Genova, poslal kot poverjenika - obiskovalca (commissario visitatore) v Srebrno Bosno, kjer je pretil razkol med trojico škofov in redovniki, duhovništvom in ljudstvom.¹⁵ S svojim tegobnim poslanstvom je Pelizzer uspel pomiriti to vrenje v Srebrni Bosni. Upoštevajoč kronologijo dogodkov iz Pelizzerjevega življenja, se je P. Stanković v nadaljevanju zadržal pri opisu Pelizzerjevega portreta nad vrati refektorija v samostanu sv. Ane v

Kopru. Portret je delo italijanskega slikarja Stefana Celestija iz prve polovice 17. stoletja. Ob gornjem robu portreta je napis: "Anno aetatis suae 41 postquam totam Bosnae Argentinae provinciam visitavit, pacificamque reddidit, episcopus patresque reconciliavit." Na dnu portreta je naslikano pismo, na katerem piše: "Facultas pro patre Paulo a Rubino Custod. Dalm. et Comm. Visitat. Prov. Bosnae Argentinae".

Naslednji general reda, o. Sebastiano da Gaeta, je določil Pelizzerja za vizitatorja Brescie, Toscanne, Ankonitanske Marke in Umbrije. Potem je odpotoval v Španijo, da bi v Madridu opravil pomembna dela za svojo provinco; spotoma pa je spoznal najbolj slavne ljudi. V dalmatinski provinci je prišel do položaja generalnega definitorja, razširil in uredil je samostan sv. Andreja na otočku blizu Rovinja. V samostanu njegovega reda v Piranu hranijo v rokopisih njegove različne pridige.¹⁶ Znano je, da je imel Pelizzer govor v Piranu 20. oktobra 1630. leta, ko so javno slavili jubilej papeža Urbana VIII. Ne vé se niti za čas niti za mesto njegove smrti. Leta 1668 je še živel, star 69 let.¹⁷

2. Anonim

Med avtorji edino Anonim omenja datum Pelizzerjevega rojstva, tj. 24. november 1600.¹⁸ Da je ta datum

8 Tisto, kar je barbanski kanonik P. Stanković objavil o Pavlu Pelizzerju v 3. zvezku svojega dela, štejemo danes za prve, a dokaj pičle in nepopolne vesti o P. Pelizzerju. Skoraj dve desetletji pozneje jih je P. Kandler dopolnil z obilnejšimi življenjepisnimi podatki, ki mu jih je odstopil nepodpisani avtor za tehnik *L'Istria*. (Lit. 16) Ni težko ugotoviti, da je imel anonimni sporočevalec v roki Pelizzerjevo avtobiografijo, ki jo je morda arbitrarno poimenoval *Storia de' suoi viaggi*. Torej ni izključeno, da je Pelizzer sam naslovil svojo avtobiografijo kot *Storia de' miei viaggi*. Sebastijan Slade (Dolci) prav tako poudarja, da je "ejusdem Pauli verbis texenda Historia". (Lit. 28, 65) Tako bomo dobili iz enega in drugega poročila kolikor toliko celosten pregled življenja in dela tega prizadevnega istrskega frančiškana iz 17. stoletja.

9 Lit. 34.

10 Lit. 23.

11 Lit. 34, 2. Malo je istrskih zgodovinarjev 18. in 19. stol., ki omenjajo P. Pelizzerja in njegovo delo. Med te maloštevilne, ob P. Stankoviću in P. Kandlerju, sodi tudi dr. Felice Glezer iz Rovinja, ki pa vseeno ne uvršča P. Pelizzerja med tiste (27), omembe vredne Rovinjčane. (

12 Glej Lit. 16!

13 B. Benussi je sestavil, na osnovi rokopisa kanonika Tommasa Caenazze, zelo pregleden popis rovinjskih družin za obdobje od 1400. do 1868. leta in jih razvrstil po abecednem zaporedju (Lit. 2, 358-369) Potem je sledil popis izumrlih rovinjskih družin v 17., 18. in 19. stol. Benussi je našel v kanonikovem rokopisu (in nato omenil v svoji knjigi) samo Toma Pellicerja, pokojnega Jakova iz Splita, po poklicu "pellicier e stramasser", 1400. leta. (Lit. 2, 360) Ali to pomeni, da je bil daljni prednik patra P. Pelizzerja Rovinjčana omenjeni splitski "pellicier" in "stramasser", bi morali ugotoviti po onomastični poti. Med "famiglie capodistriane estinte nel decorso e nel presente secolo" G. Pusterla uvrsti tudi družino Pelizzari. (Lit. 20, 111.) V Kopru sta izumrli tudi družini Pelizioli in Pellizzioni. (Isto).

14 "... sostenne con onore più cattedre nel suo ordine ..." (Lit. 29, 95) Ali omenja, samo z drugimi besedami, Pietra Stankovića ali to vsebujejo one, iz Kopra dobljene "lepe poteze življenjepisa"; Stipan Zlatović trdi tudi, da je Pelizzer "postal učitelj modroslovja in bogoslovja." (Lit. 34, 2.).

15 Do takih in podobnih imenovanj za vizitatorja je prišlo v primerih, kadar provincija zaradi starosti, bolezni ali drugih stvarnih ovir ni mogel sam opraviti vizitacije v vseh samostanih svoje province. Tedaj je ravnal tako, da je (po prejšnjem dovoljenju višjega predstojništva) pooblastil enega ali več sposobnih redovnikov, da opravijo vizitacijo v njegovem imenu.

16 Glede teh Pelizzerjevih pridig, imenujemo jih "piranske", P. Kandler piše, da so v slogu in miselnem ozračju 17. stol. (Lit. 16, 156.).

17 Leto 1668, v katerem je Pelizzer zadnjič omenjen, P. Stanković poudarja kot leto smrti. V tem mu sledi Felice Glezer. (Lit. 14, 32.) Toda Pelizzer je pustil sled za seboj tudi nekaj let prej, to je 1661. l.: "Sebene hora che copio il mio viaggio 1661, durando la guerra del Gransignore con la serenissima Repubblica ..." (Lit. 34, 20.).

18 V rovinjski matični knjigi rojenih (Liber baptisatorum od 24. julija 1587 do 28. maja 1612) ni krščenca P. Pelizzerja. Še več, v

točen, nas Anonim prepričuje s tem, da navaja celo čas dneva, ko je Pelizzer prišel na svet (la sera). Pelizzerjevo otroštvo in zgodnja mladost sta zavita v skrivnost. Anonim posredno navaja l. 1616 kot prvo leto v Pelizzerjevem življenju (parvenuto all'età d'anni 16), ko je namreč oblekel frančiškansko obleko. To se je zgodilo v krogu sobratov observantov dalmatinske province sv. Jeronima. Avtor meni, da se je, glede na neznatno oddaljenost samostana sv. Andreja, to dogodilo ravno v tem samostanu. Neznane leta odide študirat v Milano, Piacenzo, Forlì in še v nekatera druga italijanska mesta. O Pelizzerjevem študijskem času skoraj nič ne vemo, razen tega, da se je nekaj časa ukvarjal z logiko v samostanu Madonna di Vigevano. (Čudno je, da Anonim izdvaja logiko iz celotnega filozofsko-teološkega študija P. Pelizzerja.) Nič zanesljivega ni mogel povedati o času Pelizzerjeve vrnitve iz Italije v domovino, v matično provinco. Sledi nov preskok v l. 1629, ko je Pelizzer opravljal dolžnosti gvardijana v samostanu sv. Ane v Kopru.¹⁹ To je obenem leto Pelizzerjevega prihoda v Koper, kjer je potem preživel večji del svojega redovniškega življenja. V tem mestu Pelizzer začne svojo dolgoletno pridigarstvo dejavnost, zlasti v času romanja in štiridesednevnega posta.

Vabili so ga z vseh strani, kar pomeni, da se je njegova pridigarstva beseda daleč slišala. Tako je v času štiridesednevnega posta pridigal celo v Kotorju. Potem so sledila prosea vabila, da bi v tem mestu pridigal štiri naslednja leta, vendar Pelizzer vabila ni sprejel. Dve leti kasneje (1638. l.) je bil povabljen za postnega pridigarja na otok Cres. Naslednje leto (1639) kot kustos province prvič odide na generalni Kapitul v Rim. To je bilo najbrž v novembru 1639. Komaj se je vrnil v Koper, že so ga zaprosili, da v času romanja pridiga v koprski katedrali. Anonim prav tako sporoča, da je Pelizzer dobil v Kopru (pred praznikom apostola Tomaža)

pisni ukaz generala reda Benigna da Genova, da kot poverjenik reda obišče provinco Srebrne Bosne, kjer je pretil usoden razkol med škofi in redovniki ter svetečniki in ljudstvom.

Vse to je bilo zagotovo že poprej dogovorjeno s Pelizzerjem (v času njegovega bivanja na Kapitolu reda), zdaj pa je bilo vse zapisano v pismu, ki ga je prejel od generala reda po vrnitvi iz Rima. Ker je uspešno opravil mučno poslanstvo, je apostolski nuncij v Benetkah predlagal (toda ne sam), da Pelizzerju dajo v upravljanje škofovsko stolico v Caorleju. Kako se je vse to končalo, pa nam Anonim ne pove. Znano mu je tudi, da so P. Pelizzerja izvolili za gvardijana frančiškanskega samostana v rodni Rovinju 1641. leta.

Zdi se, da so se Pirančani dobro naposlušali Pelizzerjevih pridig v štirih letih - v adventnem in postnem času. Anonim ne precizira, če je bilo to v času Pelizzerjevega bivanja v Piranu (na čelu samostana sv. Bernardina), zato pa pove, da je l. 1642 zadnjič pridigal v Piranu.

S prihodom ugodnejšega letnega časa, nadaljuje Anonim, Pelizzer odide v Rim, vendar se še istega leta vrne v domovino. Prebivalci mesta Krka so ga želeli slišati kot postnega pridigarja l. 1643. Naslednje leto pridiga v rodni Rovinju,²⁰ leta 1645 spet na Cresu. Kot pridigar je bil povabljen tudi v Buzet (l. 1646), na otoku Krku pa je bil ponovno l. 1647. Potem so ga izbrali za ministra province. Izbor je bil objavljen na Kapitolu l. 1647 v Piranu.²¹ Iz naslednjega leta (1648) je zapis o njegovem pridiganju v zadrski katedrali. Leta 1649 so ga kot pridigarja želeli slišati v koprski katedrali (po devetih letih), v času škofovanja P. Morarija.²²

Dve leti kasneje (1650) je pridigal, kot sam piše, četrtič in poslednjič v znanem rovinjskem zavodu Collegiata di Santa Eufemia.²³ Istega leta, piše Kandler v svoji dopolnilni beležki, je Pelizzer končal dozidavo in

knjigi sploh ni nobenega krščenca s tem ali podobnim priimkom. To je ugotovil mr. Jakov Jelinčič, upravnik Zgodovinskega arhiva v Pazinu, potem ko je na mojo prošnjo skrbno pregledal omenjeno matično knjigo. Jelinčič meni, da je možna napaka ali kaka župnikova pomota pri vpisu krščenca v MK, razen če ni vmes kak drug razlog. Ob tej priložnosti se prisrčno zahvaljujem kolegu J. Jelinčiču.

19 Na prvem mestu popisa "Ultimi Guardiani del Convento di S. Maria degli Angeli (S. Anna) dei Minori Osservanti in Capo d'Istria" G. Pusterla zapiše "Padre Paolo Pelizzari da Rovigno". (Lit. 22, 27.) Kot začetno leto službovanja omenja 1629. l., puščajoč odprto leto, ko je prenehal opravljati to službo.

20 Kakšno leto po Pelizzerjevi smrti (1698) je zaslovel rovinjski frančiškan o. Fortunat Pazinčan - kot pridigar v cerkvi sv. Evfemije v Rovinju. (Lit. 9.).

21 Donat Fabijanič ga omeni v svojem popisu provincijalov med dvema provincijatoma Hvarčana Egidija, 1644 in 1649. (Lit. 12, 377.).

22 Tedaj je v Kopru škofoval že skoraj dve desetletji Pietro Morari, prej katedralni kanonik v rodni Chioggi, zatem pa generalni vikar poreškega škofa. S potrdilom papeža Urbana VIII. je upravljal koprsko škofijo od 9. maja 1630 pa do 1653. leta. (Lit. 13, 782; 30, 118.) Poznejši koprski škof in zgodovinar Paolo Naldini piše o 23-ih letih izjemno predanega in plodnega pastoralnega dela škofa P. Morarija. (Lit. 20, 104-105.) Duhovnik Aurelio Belli je ob neki priložnosti (kot gost škofa P. Morarija v Kopru) obtožil P. Pelizzerja pelagijanstva. Ni znano, ali je že tedaj (17. julija 1647) papež Inocent X. izbral Aurelia de Belli di Ottonello za dekana in prepozita katedralnega kapitlja v Kopru (Lit. 22, 29), toda učeni in, kadar je bilo potrebno, okretni redovnik P. Pelizzer je s seboj spral to sramotno in neosnovano obtožbo. (Lit. 16, 155.) Aurelio de Belli je izšel iz ugledne koprške družine De Belli (a ne Del Bello!). Leta 1647 je opravljal tudi dolžnosti rektorja starega koprškega učilišča. (Lit. 22, 59, 139.).

generalno ureditev samostana na istoimenskem otočku pred Rovinjem. Dal mu je novo obliko, sezidal nov kloster, hospicij in orožarno, postavil vrtno stebre in uredil vrtno stezice. Vse to je poudaril novigrajski škof in Pelizzerjev sodobnik Giacomo Filippo Tommasini (1595-1654) v svojem delu *De' Commentari*.²⁴ To je bilo verjetno po koncu njegovega gvardijanata v tamkajšnjem frančiškanskem samostanu.

27. maja 1651 še enkrat odide v Rim na generalni Kapitul, po zaključku le-tega pa se takoj vrne v domovino. V marcu 1653. leta dobi od generala reda Sebastiana da Gaeta dekret, da obišče provinco Brescia. Ko je opravil zaupano in ne preveč lahko nalogo, je že imel v roki nov dekret, da v decembru 1654 obišče dubrovniško provinco.²⁵ Verjetno tudi njemu samemu niso bili jasni razlogi, zaradi katerih so ga "que' repubblicani" odklonili kot pridigarja, ki je bil podrejen Beneški republiki. O vsem je obvestil generala v Rimu.

V beležki za objavljeni članek Kandler dodaja, da je Pelizzer 1655. leta sodeloval na generalnem Kapitolu v Rimu. V času bivanja v Rimu je užival v veličastnem sprejemu švedske kraljice Kristine, hčerke švedskega kralja Gustava Adolfa. Kraljica Kristina je po abdikaciji (1654. l.) pripotovala v Rim in sprejela katoliško vero.²⁶ Istega leta (1655) je izprosil s papeškim brevijem oprostitev za šolo in bratovščino "Sacre Stimante" v rodnem Rovinju, vse po nagovoru pravega rodoljuba in prijatelja Bortola Pavana.²⁷ Leta 1656 je bil poslan kot vizitator v provinco Toscano, leto kasneje v Ankonitansko Marko, v decembru istega leta pa je uspel priti še v provinco Umbrijo, imenovano Serafska. Leta 1658 odide na dolgo pot po južni Franciji, nato pa v Španijo, kjer sodeluje na generalnem Kapitolu reda v Toledu. Tudi v Madridu je opravil

važne komisijske naloge za red in prepotoval del katoliške monarhije.

Po številnih častno opravljenih nalogah in prestanih nadlogah si je po vrnitvi v domovino zelo želel odpočiti med svojimi. Ob podmeni, da je Anonim resnično imel pred seboj Pelizzerjev življenjepis, menim, da v njem ni mogel prebrati ničesar o Pelizzerjevem življenju po letu 1668. V tem primeru gotovo "non si potrebbe fissare il termine de' suoi giorni."²⁸ Toda Anonim je prepričan, da je Pelizzer še živel 1668. leta in da je do tega leta še pisal svojo nedokončano *Zgodovino*. Po Anonimovem prepričanju ni težko utemeljiti pogoste stike z uglednimi ljudmi (cerkvenimi in posvetnimi), ki jih je imel človek, kakršen je bil menih Pavel Pelizzer, pred katerim so vedno bile častne naloge in ki je bil vedno zaposlen s pomembnim poslanstvom. Ta človek je bil že po svoji naravi podjeten, piše Anonim v zaključku svojih dokumentiranih razmišljanj o Pelizzerju, zagotovo dovolj nadarjen in ne brez osebnega usmiljenja. Tudi če bi mu bili provinca in domovina manj pri srcu, zaključuje Anonim, bi gotovo dovolj naredil za eno in drugo.

3. Stipan Zlatović

Zlatović se v glavnem naslanja na tisto, kar je o Pelizzerju napisal P. Stanković, nestor istrskih zgodovinarjev, tu in tam pa ga dopolnjuje.²⁹ Zlatović se je pokazal zelo domiselni z navedbo 1599. leta kot leta Pavlovega rojstva. Pavlova leta ³⁰(41) s Celestijevega portreta (ki ga "je našel" pri P. Stankoviću ali P. Kandlerju) je odštel od leta Pavlovega potovanja v Bosno (1640) in dobil navedeno letnico.

23 Škof G. F. Tommasini, ki na več mestih govori o življenju in razmerah v Rovinju 1650. leta, pravi za Rovinjčane, da so "rozzi di civiltà". (Lit. 31, 425.) Naj omenimo, da je imel Rovinj tedaj 14514 prebivalcev. (Lit. 14, 35.)

24 "Lo scoglio è grande quasi un miglio, e vi è un poco di arsenale d'acconciar vascelli ed alcune stanze di firestieri con cisterna ed orti bellissimi, ed un giardino di F. Paolo da Rovigno con alcune cose gentili". (Lit. 31, 425-426.)

25 Sebastijan Slade na kratko obnavlja (iz Pelizzerjevega življenjepisa), kako je Pelizzer prišel v dubrovniško luko. V mislih je imel predvsem takojšen obid z brati. Po Dubrovniku se je glas o njegovem prihodu hitro razširil. Pelizzer je potožil, da mu je bil samostan na razpolago "come ad Ospite, non come a Superiore ..." (Lit. 28, 65.)

26 Lit. 16, 156.

27 Isto.

28 Lit. 16, 155. Tembolj nas čudi, ker se pisec člankov o Pelizzerju ni spomnil, da bi pokukal v samostanski Nekrologij; potlej mu ne bi bilo "intorno al luogo e momento della morte d'un siffatto religioso, niente di certo." (Lit. 16, 156.)

29 Stankovičeva biografija P. Pelizzerja bi bila verjetno bolj izčrpna in celovita, če bi šel P. Stanković po sledi Pelizzerjevega gvardijanstva v koprskem frančiškanskem samostanu in tam poiskal pisma, "katerih večji del je v tistem (tj. v koprskem - op. K. Č.) samostanu", in tako k svojim dodal še te "liepe crte životopisa". (Lit. 34, 1.) Danes tega ni mogoče storiti, ker je bil večji del samostana takoj po II. svetovni vojni nacionaliziran in spremenjen v zapor. V razgovoru z o. Antonazijem Kocijančičem (5. junija 1989), ediniim tedanjim frančiškanom v koprskem samostanu, sem zvedel, da je usoda samostanskih arhivov popolnoma negotova.

30 41. Ali gre za bolj ali manj izčrpen življenjepis, samo *Storia de' suoi viaggi* ali "il giornale di sua vita", kot beremo pri nepodpisanim avtorju članka, lahko samo ugibamo. Sebastijan Slade med ostalim sporoča, da je o nekih dalmatinskih frančiškanih bral "in Pauli Rubinensis Vita". (Lit. 28, 64.) Kot smo že videli v Nekrologiju province sv. Frane v Dubrovniku, P. Rovinjčan (Paulus Rubinensis) hvali omenjenega dubrovniškega frančiškana "in sui vita MS". (Lit. 23, 440.) P. Kandler govori o nedavnem začetku Pelizzerjevega dnevnika (Smarrisi da qual'anno tra noi il giornale di sua vita), iz česar je mogoče sklepati, da je Pelizzer pisal dnevnik in tako mogoče napisal lastni življenjepis. Je "stracciatura" v primeru življenja zdaj "smarrimento" v primeru duhovnika?

Zlatović je združil Stankovićeve življenjepisne podatke in vse tisto, kar je našel v pismih P. Pelizzerja,³¹ v krajši življenjepisni mozaik o P. Pelizzerju. Preden je objavil najdeni rokopis Pelizzerjeve Memorie, ga je posodil bosenskem frančiškanku in zgodovinarju Miju Vjenceslavu Batiniću.³² Objavo Zlatovićevega "Poročila" (izvještaja) je osebno naznanil na seji filološko-zgodovinskega razreda JAZU, ki je bila 17. aprila 1888. leta.³³

V pomanjkanju izčrpnih življenjepisnih podatkov o P. Pelizzerju in o vsem, kar je z njim povezano, je S. Zlatović lahko obdelal vsaj tisto, do česar je prišel z lastnim prizadevanjem ali s pomočjo očeta Serafina Ivanoviča, gvardijana koprškega samostana sv. Ane. Zanimanje nas npr., kdo je prepisal Pelizzerjeve Memorie v Benetkah (1772) ter kako in zakaj je do tega prišlo. Pod vprašajem je namreč prepis Pelizzerjeve Memorie,

Portret P. Pasqualeja iz Rovinja (Koper, Cerkev sv. Ane, Stefano Celesti, 1640)

ki ga je Zlatović našel v samostanu na Visovcu. Medtem ko v tem primeru ne postavlja vprašanja o izvirnosti spisa, pa ga pri podobnem spisu, ki ga je našel v samostanu Sumartinu na Braču. Da bi bil prepričan, ali gre za prepis ali za izvirnik, je zaprosil očeta Serafina Ivanoviča,³⁴ nekdanjega ministra province sv. Jeronima in tedanjega gvardijana samostana sv. Ane v Koprju, da mu pošlje kako Pelizzerjevo lastnoročno pismo. Ivanović je takoj uslišal prošnjo S. Zlatovića, ki se je naenkrat znašel v vlogi grafologa, primerjajoč Pelizzerjev rokopis v poslanem pismu in v tekstu Memorie iz Sumartina. Zlatović se je brez večjih težav prepričal, da ima pred seboj besedilo, napisani z isto roko, toda v različnih življenjskih obdobjih: pismo in pridiga s tankimi in pravičnimi črkami iz mladih dni, Memorie z debelejšimi in neenakimi črkami iz poznejših let. Tekst s pridigo je imel na koncu Pelizzerjev podpis. V nadaljevanju Zlatović navaja, da je Pelizzerjeva pridiga vsebovala tudi "lepe poteze življenjepisa". Ni jasno, za katere poteze gre in kje jih je Zlatović uporabil. Kot je znano, Zlatovićev kratki odlomek o liku in delu o. Pavla Pelizzerja ne vsebuje več od tistega, kar je zapisal P. Stanković. Izvzamemo lahko le že omenjeno letnico 1599, ki jo je Zlatović morda našel v prejetih spisih ali je do nje prišel po že opisani poti. Zlatović je nejasen tudi s tistim "izpiskom" Pelizzerjeve slike, ki jo hranijo v istem koprskem samostanu. Pred njim namreč nihče ne omenja kake Pelizzerjeve slike, samo Celestijev portret.

Zlatoviću je bilo znano, da minister province o. Sebastian Slade - Dolci (1699-1777) v svojem delu *Monumenta historica Provinciae Rhacusinae* omenja Pelizzerja na več mestih, zato bi lahko prenesel še nekatere (Stankoviću in Kandlerju neznane) podatke o Pelizzerju.³⁵ Namesto njega je to storil B. Rode.

4. Benvenuto Rode

V Nekrologiju dubrovniške province sv. Frana, ki jo je po starejših kroničarjih in zgodovinarjih province priredil o. Benvenuto Rode, je pod zaporedno številko 434 zapisan o. Frano Gučetić Dragojević, z vzdevkom Paprica (A. R. P. Franciscus Gozzeus Dragoevich vulgo Paprizza). Med tistimi, ki so pohvalili tega ponižnega redovnika, živečega v bogoljubju, revščini in molitvi, je

31 Zlatović je namreč prišel do nekih (dotlej neznanih) podatkov o P. Pelizzerju na osnovi pisem, ki mu jih je poslal o. Serafin Ivanović, prej provincijal sv. Jeronima, potem pa gvardijan samostana sv. Ane v Koprju. (Lit. 34, 2.).

32 Lit. 1, 106.

33 Lit. 34, 1.

34 G. Pusterla je zapisal, da je to bil "Serafino Ivassovich dalle Castella", z gvardijanstvom 1877-1878. (Lit. 22, 28.).

35 Rovinjski zgodovinar Felice Glezer je v svoji nezadostni obveščenosti in poznavanju zelo pogrešil glede P. Pelizzerja in S. Sladeta. Sladetovo zgodovino dubrovniške province (*Monumenta historica Provinciae Rhacusinae*) je namreč zamenjal s Pelizzerjevo (izgubljeno) zgodovino lastnega življenja (*Storia de' miei viaggi*), ki bi baje morala biti v knjižnici spoštovanih v Koprju. Glezer se moti tudi na koncu, ko omeni, da je vir teh novic P. Stanković. (Lit. 14, 32.).

tudi "P. Paulus Rubinensis (ki) in sui vita MS. eundem summe laudat". B. Rode je hotel s posebnim dodatkom Nekrologiju (Appendix, addenda et corrigenda, str. 566-687) vključiti tudi imena onih serafskih pokojnikov, ki so na predhodnih straneh Nekrologija (str. 404-465, št. 1-909) omenjena samo mimogrede in v drugem planu, tj. v širši ali ožji povezavi z nekim, za Nekrologij bolj popolno obdelanim frančiškanom. Tako je samo omemba P. Pelizzerja v št. 434 (linea 26-27) nenavadno izčrpno razširjena ("Ad n. 434, p. 440") na skoraj celo stran (str. 576-577).³⁶

Appendix za št. 434 Nekrologija se začneja s tistim, kar je zapisano v Nekrologiju samostana sv. Ane v Kopru: "A. R. P. Paulus Pelizzer a Rubino ex Def. Generalis et Commissarius, qui varlis functus legationibus tum in Italia, Hispania et Germania tum in Bosna Argentina, ubi dissidium Regulares inter et Episcopos ortum sedavit. Ac tandem meritis et virtutibus praeclarus obiit in Domino anno 1691 (23/12)".³⁷ B. Rode je ta spis, danes zelo važen, na srečo izpisal in vnesel v svoj "Necrologium". Pravim na srečo, v kolikor bi bilo to danes nemogoče, kajti samostan je bil po II. svetovni vojni nacionaliziran, večji del pa spremenjen v zapor.³⁸

Najprej beremo ime in priimek (Paulus Pelizzer), potlej poreklo (a Rubino). Tako je vse jasno tudi glede Pavlove priimkovne inačice. Med avtorji je namreč precej variabilnosti glede Pavlovega priimka. Zapisovalcu v Nekrologij se je zatem zdelo važno in potrebno navesti častno opravljeno Pelizzerjevo poglavito dolžnost za svojo provinco oziroma red - tj. dolžnost generalnega definitorja (ex-Definitor Generalis)³⁹ in poverjenika (Commissarius). Od tod Pavlove različne zadolžitve in zaupni opravi v Italiji, Španiji, Nemčiji in Srebrni Bosni. Od naštetih (ne vseh) obiskanih dežel je zapisovalec edino za Srebrno Bosno navedel razloge Pelizzerjevega pohoda (dissidium Regulares inter et Episcopos). Na koncu zapisovalec vnese v samostanski Nekrologij dan, mesec in leto Pelizzerjeve smrti (23. december 1691), ne da bi pozabil poudariti vrline Pelizzerjevega osebnega življenja ter zasluge pred Bogom in ljudmi (meritis et virtutibus praeclarus). Kot je razvidno, imamo v pravkar omenjeni zabeležki samostanskega zapisovalca zanesljiv

dokument o smrti P. Pelizzerja Rovinjčana. Sicer ni izrecno naveden kraj Pavlove smrti, vendar je razumljivo, da je Pavel, v kolikor je B. Rode vse to našel "in Necrologio Conventus S. Annae Iustinopolis (Capodistria)", zares preminil v tem samostanu.

Z nekaterimi drobnimi spremembami in vneski B. Rode v celoti prenaša vse, kar je o P. Pelizzerju našel pri P. Stankoviću. Tam, kjer Stanković govori o raznih rokopisih s Pelizzerjevimi pridigami, ki jih hranijo v samostanu njegovega reda v Piranu, B. Rode dopolnjuje (v oklepajih), da gre za tri zvezke njegovih govorov v rokopisu iz arhiva sv. Ane v Kopru. Rode je pregledal rokopise s Pelizzerjevimi pridigami in ugotovil, da je ta redovnik in pridigar napisal veliko prostih, prigodnih in pohvalnih pridig, od katerih je večina v koprskem samostanu sv. Ane. Nazadnje je ugotovil, da gre za "tria volumina horum sermonum manuscripta in Archivo S. Annae Iustinopoli habentia plurimas notas, notunculas, glossas manu ipsius conscripta,"⁴⁰ medtem ko o količini rokopisnih pridig v piranskem samostanu ni zapisal ničesar.⁴¹ V rokopisih s pridigami vrvijo krajše ali daljše beležke in robni zapisi, dopisani s Pelizzerjevo roko.

B. Rode potem želi pretresti malo bolj zapleteno vprašanje iz Pelizzerjevega življenjepisa, o katerem baje S. Slade govori na več mestih v svojem delu *Monumenta historica Provinciae Rhacusinae*. Rodetu je znano, da so nekateri zaman iskali to knjigo (librum exquisiverunt), ki je bila menda slaba. Vsekakor je minilo premalo časa, da bi bil krivec prav čas (Tempus edae rerum). Knjiga je verjetno končala na grmadi ali kje drugje. Rodetu so prišli v roke ostanki nekega rokopisa, tako da ni prepričan niti glede avtorja, ki pa je zagotovo neki sobrat iz samostana. Razlaga tisto, kar je našel v tem okrnjenem rokopisu - tako lepe stvari kot nespodobnosti. Zato je bilo tudi nemogoče presoditi vrednost knjige. B. Rode medtem prepričljivo govori o Pelizzerjevem dvozvezkovnem življenjepis v samostanu sv. Ane v Kopru. Napel je vse sile, ne glede na ceno, da bi dobil točen prepis. Tako je prišel do o. Jurija iz Pirana,⁴² ki mu je obljubil narediti prepis za petdeset forintov. Rode je takoj začel iskati dobrodelnika, ki bi bil voljan izplačati

36 Lit. 23, 440.

37 Lit. 23, 576.

38 Oče Atanazij mi je v razgovoru potrdil vse, kar je doletelo samostan po II. svetovni vojni (nacionaliziran in večinoma spremenjen v zapor) in da zaenkrat ni mogoče priti do ničesar.

39 P. Stanković in za njim F. Glezer omenjata še dva generalna definitorja frančiškanskega reda iz Rovinja: o. Evangelista (1553) in o. Simona (1593). (Lit. 29, 52; 14, 18, 32.) P. Kandler omenja v beležki za objavljeni članek, da je Pelizzer trikrat opravljal dolžnosti kustosa dalmatinske province, dvakrat pa dolžnosti definitorja iste province. (Lit. 16, 156.)

40 Lit. 23, 577.

41 Glezer prav tako poudarja večjo količino v Kopru: "... di lui si conservano ms. varie prediche nel convento di Pirano (meglio Capodistria)". (Lit. 14, 32.)

42 Po poreklu je iz piranske družine Vidali. Bil je provincijal dalmatinske province I. 1821 in *lector iubilatus*. G. Pusterla ga omenja 1824-1827 kot (Giorgio Vidali da Pirano) gvardijana v samostanu sv. Ane v Kopru. (Lit. 22, 28.) Umrli je 29. julija 1827.

to vsoto o. Juriju. Res ga je našel, vendar je kmalu potem umrl. (Njegovo ime nam ni znano.) Vendar B. Rode ni odnehal. Napotili so ga k nekemu izobraženemu in bogatemu Istranu, ki je bil voljan pomagati, upajoč, da bo dobil od Rodeta neka dela. V aprilu (neznane leta) mu je ta Istran poslal pismo iz Kopra. V njem je zapisal, da je življenjepis Pavla Rovinčana resnično obstajal v dveh zvezkih v samostanu sv. Ane v Kopru. Vendar sta ta zvezka vsebovala tudi marsikaj o sobratih in drugih bratih,⁴³ kar bi lahko bilo pohujšljivo za posvetnjake. Zato so koprski očetje, zlasti o. Rajmund iz Pirana, samostanski knjižničar,⁴⁴ iz strahu, da bi to prišlo v javnost, raztrgali na koščke prvi zvezek in polovico drugega zvezka, vendar tudi druga polovica ni ostala cela.

Ta zgodba iz pisma se Rodetu ni zdela tako prepričljiva, da bi slepo verjel vanjo, zato se je odločil zaprositi o. Lava Borčiča,⁴⁵ da bi v času svojega bivanja v Kopru povprašal, ali se res tam nahaja ta življenjepis in ali bi lahko dobil prepis. Oče Lav mu je v svojem odgovoru sporočil isto kot bogati Istran. S tem je Rode zaključil svoje iskanje Pelizzerjevega življenjepisa. Menil je, da je koristno izraziti sodbo o vsem, kar se je zgodilo, a se ni smelo zgoditi. Pavel Rovinčan je bil resnicoljuben človek, zato je o vsem pisal in govoril iskreno. Oče Rajmund zato ne bi smel uničiti tiste knjige. Moral bi jo samo skriti in je nikomur ne dati.⁴⁶ Življenjepis je očitno vseboval več od "nazionali lepidezze", da bi nastal šele zametek. To bi bil zadosten znak, zaključil B. Rode. Na koncu še sporoča, da je bil P. Pelizzer minister province l. 1647.

Ugotavljamo, da po štirih predstavljenih dodatkih k življenju in delu P. Pelizzerja ni bilo nikakršnega vidnejšega in važnejšega prispevka in napredka pri nadaljnjem spoznavanju življenja te zanimive osebnosti iz istrskega 17. stoletja.

ODHOD IZ KOPRA NA POT MIRU: POGUMEN POTNIK IN MIRITELJ SPRTIH

Prvenstveni razlog Pelizzerjevega odhoda v Bosno l. 1640 je v tem, da se je tam dogodilo redko ali komajda zabeleženo naključje v katoliški cerkvi - na področju ene škofije so istočasno rezidirali trije škofi: pater Jeronim Lučić, škof Drivasta, skradinski škof pater Pavao Posilović in pater Tomko Mrnavić, ki je bil na Visovcu posvečen za šibenskega škofa kmalu po prihodu P. Pelizzerja. V nezmožnosti, da v tistih težkih časih neposredno upravljajo zaupane škofije, so se škofi umaknili v bosenske samostane in od tam upravljali župnije. Kmalu se je pojavilo prisvajanje, sledili so razdori in nastajale so stranke med škofi, župljani in ljudstvom. V Rim so prihajale pritožbe in protesti, dokler se l. 1639 ni sestal Kapitul reda v Rimu, na katerem je bilo odločeno, da pojde frančiškan province sv. Jeronima, Pavel Pelizzer iz koprškega samostana sv. Ane, pomiriti sprte strani in poravnati sporne zadeve in razdore.

P. Pelizzer je izčrpno, temeljito in natančno opisal svojo pot preko Dalmacije v Bosno. Kot tankočuten in oster opazovalec je marsikaj popisal še v času svojega slikovitega in nevarnega potovanja. Na pretek je obiskanih krajev in zapisanih običajev, zanimivih redkosti in dotlej še nevidenih okoliščin. Nekatera Pelizzerjeva bolj domišljajska opažanja so skladna z obiljem "avtentičnih opisov krajev in doživljajev".⁴⁷

Rokopise Pelizzerjevega popotnega dnevnika je našel Stipan Zlatović v samostanskih arhivih na Visovcu in v Sumartinu na Braču. Zlatović v svojem "Poročilu" pravi "našli smo". Če ne gre za majestetični plural ali pa za Zlatovićevo samozatajevanje, potem jih je menda našel skupaj z nekom ali ga je nekdo nanje opozoril.

Zlatović ne omenja, kdaj jih je našel, vsekakor ne po letu 1883, saj se mu prav tega leta pater Mijo Vjenceslav Matinić zahvaljuje, ker mu je ta rokopis "odstopil v uporabo".⁴⁸ Zlatović se je kmalu prepričal, da najdeni rokopisi predstavljajo pravzaprav dve verziji Pelizzer-

43 O njih je tudi S. Slade, vendar je vse to sprejel "sine stomacho". (Lit. 28, 64.).

44 Oče Raimondo Benvenuti, "scientia praedicationis labore et regulae observantia commendatus", je umrl 22. marca 1850. leta v Kopru. (Lit. 23, 577.) D. Fabijanić je v svoji knjigi (Lit. 12) posvetil deset zelo pohvalnih vrstic Raimondu Benvenutiju, poudarjajoč njegovo neutrudnost in dolgoletno skrb za knjižnico samostana sv. Ane v Kopru. Samo človek s toliko talenta in kulture, meni D. Fabijanić, je lahko tako skrbno upravljal dragoceno kulturno oporoko samostanskih očetov - tj. približno štiri tisoč zvezkov. Zato je užival izjemen sloves in nehlinjeno spoštovanje kulturnega Kopra. Fabijanić ga primerja z njegovim malo starejšim sobratom, z o. Bonaventuro Burbo (1826), ki je prav tako, a na drugačen način - s svojim svetim življenjem, dodal kamenček k ugledu samostana sv. Ane (Lit. 12, 86-87). Iz tega samostana so plameni vere, moč vzgoje in moč vplivanja označevali duhovno-kulturno ozračje Kopra in njegove širše okolice več stoletij (prim. Lit. 15, 115). Na popisu gvardijanov v samostanu sv. Ane je l. 1830-1831 tudi o. Raimondo Benvenuti, z vzdevkom Freschi. (Lit. 22, 27-29.).

45 Oče Lav Borčič iz Splita je bil *lector generalis*. Večkrat je predsedoval Kapitulu province, bil pa je tudi minister province. Umrl je v samostanu sv. Frana v Zadru 26. oktobra 1874. l., star 62 let. (Lit. 23, 577.).

46 "Il Paolo scriveva la santa verità e diceva ogni cosa sinceramente..." (Lit. 23, 577.) *Testis veritatis* dosmrtno ali posmrtno dobi zasluženost spričevalo o svoji resnicoljubnosti.

47 Lit. 34, 1.

48 Lit. 1, 106.

jevega opisa poti v Bosno. V visovški verziji je opisano bivanje v dalmatinskih samostanih. Prepis te verzije je bil narejen v Benetkah 1772. leta. Vprašljiv je pravi potopis, v kolikor je P. Pelizzer sestavil izčrpno poročilo o vseh krajih, skozi katere je potoval.⁴⁹

Težava je glede prvenstva pri dataciji odkrivanja rokopisa s podatki o Pelizzerju, izpod peresa neznanega avtorja, ki jih je P. Kandler, kot že vemo, objavil l. 1847 v tedniku *L'Istria*. Anonim namreč pojasnjuje sporočila o Pavlu Pelizzerju iz Zgodovine njegovih potovanj (*Storia de suoi viaggi*), katero je sam napisal. Očitno je, da je Anonim imel pred seboj rokopis Pelizzerjevega popotnega dnevnika skoraj štiri desetletja pred S. Zlatovićem.

Iz opisa slovesa s Contarinijem,⁵⁰ koprskim podestatom in kapetanom, je mogoče sklepati, da je Pelizzer odšel na pot iz Kopra. O ugledu, ki ga je o. P. Pelizzer nedvomno užival v Kopru, in o pomembnosti poti, na katero je Pelizzer krenil iz Kopra, govori dejstvo, da ga je (poleg mnogih drugih Koprčanov) pospremil na pot mestni župan (podestà e capitano), ta visoki beneški uradnik, ki ga je senat menjal vsako leto. Podestatova administracija je zajemala mesto in njegov teritorij, v nekaterih vprašanih pa celotni beneški del Istre. Zanimivo je, da je podestat in kapetan J. Contarini stisnil v Pelizzerjevo roko velik dukat z željo, da bi redovnik pomolil zanj pri Gospe,⁵¹ Pelizzer je menil, da potrebuje počitek pred odhodom na pot v Bosno, za katero je "con ... grandissimo disgusto" prejel dekret pred praznikom v rodnem Rovinju, kjer je ostal do 20. januarja 1640, ko je odrinil proti Zadru.

ODSEVI DUHA S SLIKE TELESA

Po uspešno opravljeni nalogi je apostolski nuncij v Benetkah predlagal papežu, da imenuje P. Pelizzerja za škofa na izpraznjeno škofovsko stolico v Caorleju. Ni znano, kako se je to končalo, vendar je gotovo, da Pelizzer ni nikoli postal škof.

Poleg ponudbe škofovske stolice v Caorleju, ki jo je razumeti kot nagrado za uspešno in častno opravljeno delo, je ugotovljeno, da je s poslanstvom v Bosni povezan tudi portret P. Pelizzerja, ki ga je po njegovi vrnitvi naslikal italijanski slikar Stefano Celesti iz 1. polovice 17. stoletja. Nejasno pa je, od kod podatek, da ta Celestijev portret predstavlja o. Paskvala iz Rovinja. Ker še ni zanesljivo ugotovljeno (na osnovi Matice krščenih), ali je bil P. Pelizzer⁵² zares rojen 24. novembra 1600, je mogoče, da je Paskval Pelizzerjevo lastno ime, Pavel pa redovniško.⁵³

Za F. Semija je vprašljiv "un suo ritratto di frate ... nel Convento di Sant'Anna in Capodistria".⁵⁴ Za K. Prijatelja pa je tudi "portret o. Paskvala iz Rovinja".⁵⁵ Ta portret ni bil edino Celestijevo delo v Kopru. Dve leti prej (1638) je izdelal sliko sv. Marka Evangelista (večjih dimenzij) v drugem levem oltarju v koprski katedrali.⁵⁶ Mogoče bi morali pripisati S. Celestiju tudi portret utemeljitelja samostana sv. Marte v Kopru - patra Marca de Bellisa (1630). Krunu Prijatelju se to vsiljuje "na osnovi stilskih karakteristik" in "podobnosti s predhodnim portretom".⁵⁷ Nahaja se v refektoriju kapucinskega samostana v Kopru. Tudi Motovun se ponaša s Celestijevo sliko "Božja porodnica s svetniki" (Madonna e Santi, 1639) v občinski stavbi.⁵⁸

49 V svojem prejšnjem delu o Pelizzerju (Lit. 7) sem njegova popotna poročila opremil z obilico beležk in podatkov, ozirajoč se zlasti na njegova opažanja, ko je potoval po Dalmaciji. Zavoljo tega in tudi zato, ker opis Pelizzerjevega potovanja izstopa iz okvira naše teme, se bomo tukaj le na splošno ozrli na samo potovanje, priprave in na tisto, kar se je zgodilo pred njim.

50 V Pelizzerjevem delu *Memorie* je zapisano: "Era all'ora Podestà in Capo d'Istria un vecchione chiamato Contarini." Ta beneški uradnik, v funkciji podestata in kapetana Kopra tega leta (1640), s popisa koprskih podestatov in kapetanov (od 1383. do 1797. leta) G. Pusterle ne ustreza tistemu, kar je Pelizzer na kratko sporočil o koprskem podestatu 1640. I. v svoji črtici Jacopo Contarini (pri Pelizzerju brez imena) ima namreč nejasno mesto v tem Pusterlovem popisu. Leta 1638 opravlja dolžnosti podestata in kapetana v Kopru Carlo Moro; za njim pride Jacopo Contarini (brez zapisanih let službovanja), potem pa Alvise Tiepolo, ki je prevzel dolžnosti l. 1639. V letu, ki nas zanima tukaj, tj. 1640., sta se zvrstila dva podestata: Giovanni Andrea Malipiero in Luigi Lippomano. Možno je, da je Pelizzerja pospremil odslužen podestat J. Contarini in da je on iz spoštovanja ostal za Pelizzerja še naprej podestat. V Kandlerjevem popisu koprskih podestatov pa beremo, da je J. Contarini opravljal to dolžnost 1638. leta in da je zamenjal svojega soimenjaka Francesca Contarinija. (Lit. 19, 162.) Jacopo Contarini je sicer dvanajsti koprski podestat s tem priimkom v omenjenem obdobju. (Lit. 22, 18.)

51 "Contarini ... mi caccio nella manica ducaton, accio alla Madonna di Constantinopoli pregassi per lui..." (Lit. 34, 3.).

52 To bi bilo lahko po smrti škofa Angela Castellarija (škofoval od 17. septembra 1629 do 1641) ali po smrti njegovega naslednika Vincenza Milanija, ki je škofoval od 1. julija 1641 do 22. oktobra 1644, ko iz Caorlea odide na Hvar za škofa. (Lit. 13, 780.) Manj verjetno je, da bi to bilo od 1645. do 1653. leta, ko je v Caorleu škofoval J. Maria Pizzini, O. S. D. (Isto).

53 Lit. 25, 32; 27, 445; 26, 74.

54 Lit. 26, 74.

55 Lit. 21, 68.

56 Opisujejo to Celestijevo umetnino, Tomaž Brejc niti z eno besedo ne omeni portreta P. Pelizzerja. V svoji beležki se sklicuje na K. Prijatelja, vendar pri omenjanju strani ni točen. (Lit. 4, 131.).

57 Lit. 21, 66, 68.

58 Lit. 25, 42, 61, 117-118; 5, 196.

Prizadeval sem si dobiti kak podatek o tem slikarju, a sem se na koncu moral zediniti s K. Prijateljem, da "je slikar Stefano Celesti skoraj neznan v beneški umetniški historiografiji, z razliko od svojega bolj znanega in kvalitetnega soimenjaka Andrea (1637-1712), učenca Mateja Ponzonija in zanimivega predstavnika beneškega slikarstva poznega sečenta".⁵⁹ K. Prijatelj je namreč želel svojo kratko študijo o Celestijevi pali v Vrboski⁶⁰ na Hvaru pospremiti s kako življenjepisno črtico o S. Celestiju, vendar v tem ni uspel, kot se je to zgodilo že pred njim in po njem. Ta naša avtoriteta, kadar gre za vprašanje zgodovinsko-umetniške dediščine v Dalmaciji, se je morala zadovoljiti samo s posplošenimi refleksijami o tem, do danes zagonetnem slikarju. Prijatelj je poskušal čimbolj natančno določiti čas Celestijevega slikarskega delovanja, in to na osnovi lastnih "branj" dveh preostalih Celestijevih umetnin, trdno prepričan, da je S. Celesti "povprečen predstavnik beneškega slikarstva druge četrtine sečenta".⁶¹ Čeprav ni rad oblikoval končne sodbe o slikarju samo ob dveh slikah, je vendarle zaključil, da gre za slikarja "povprečnih zmožnosti".⁶²

Zahvaljujoč P. Stankoviću, imamo prvi izčrpni opis portreta, iz katerega je lahko presoditi, kaj je bil povod za njegov nastanek. Okrog portreta je namreč pisalo z velikimi zlatimi črkami: "Anno aetatis suae 41. postquam totam Bosnae Argentinae Provinciam visitavit, pacificamque reddidit, episcopos patresque reconciliavit". Na dnu portreta je bilo naslikano pismo, na njem pa zapis: "Facultas pro patre Paulo a Rubino Custod. Dalmat. et Comm. Visitat Prov. Bosnae Argentinae".⁶³

Deskriptivne elemente dveh zgodnejših "branj" Celestijevega portreta z likom P. Pelizzerja večinoma vsebuje tudi novejša "branje" tega Celestijevega dela, je pa dopolnjeno z novimi elementi. Prva dva opisa očitno izvirata izpod peresa dveh zgodovinarjev, ki ju ni toliko zanimala zgodovinsko-umetniška stran dela. Zgodovinarja nista sporočila niti besedice o liku in podobi P. Pelizzerja na Celestijevem portretu. Vse to pa najdemo v novejšem opisu reproduciranega Celestijevega portreta.⁶⁴ Tako danes vemo, da je bil portret izdelan na pooljenem platnu, ki je bilo v gornjem delu obokano. (Velikost je 1,15x0,85 m.) Niti P. Stanković niti P. Kandler ne omenjata, da P. Pelizzer drži precej debelo knjigo

v levi roki, desna pa mu leži na prsih. Kremeniti in resni redovnik je oblečen v frančiškansko obleko, opasan je in zravn. Celesti je predstavil Pelizzerja z gosto dolgo brado, gologlavega in s srednje bujnimi dolgimi lasmi. Redovnikov grobi in težaški videz ustreza trenutku njegove vrnitve z dolgega, daljnega, težkega, izčrpavajočega in življenjsko nevarnega potovanja v Bosno. V spodnjem delu z leve strani (ne z desne, kot beremo pri P. Kandlerju) je listina - pismo, s katero je bil Pelizzer poslan v Bosno, da poravna spore med škofi in frančiškanskimi očeti. Vzдолž obokanega dela platna se razteza nadpis, s katerim je ta dogodek ovekovečen v Celestijevem delu. Navedena je tudi starost frančiškana v času izdelave portreta: 41 let. Iz tega opisa ni razvidno, ali portret visi oziroma je visel nad vrati samostanskega refektorija, temveč samo to, da se nahaja v samostanu (nel convento). Opisovalec je kot zgodovinar umetnosti štel za potrebno, da navede tudi stanje portreta: povprečno (in mediocre stato). Kot je bilo že v navadi, se je slikar podpisal v desnem kotu spodaj.

Neosnovano bi bilo trditi, da je visel Celestijev portret o. Pavla Pelizzerja nad vrati samostanskega refektorija še v času Pelizzerjevega življenja. To bi bilo v nasprotju z redovnikovim načinom življenja, s skritostjo in samozatajevanjem. Slika je bila verjetno obešena na omenjeno mesto po redovnikovi smrti. Dotlej pa je morda visela v redovnikovi celici. Zaradi pomanjkanja bolj zanesljivih podatkov smo prisiljeni tako ugibati.

Po drugi svetovni vojni slika ni več visela na svojem mestu. Doletela jo je usoda kot slika patra Marka de Bellisa. K. Prijatelj je svoj čas dobil tak odgovor v Pokrajinskem muzeju v Kopru.⁶⁵ Santangelo jo je rešil pozabe s svojo reprodukcijo, ko je še visela nad vrati samostanske jedilnice.

ZAKLJUČEK

Lik visoko omikanega klerika, predvsem izvrstnega govornika, spretnega in modrega cerkvenega diplomata, ljudskega človeka in svečenika, kakršen je bil pater Pavel Pelizzer Rovinjčan, se je lahko zelo dobro vključil v življenje Kopra v 17. stol., kot smo ga orisali na začetku v glavnih potezah. Zaradi svoje odličnosti je bil zagotovo

59 Lit. 21, 64.

60 "Pala Stefana Celestija v Vrboski". (Lit. 21, 64-68.).

61 Lit. 21, 68.

62 Lit. 21, 68. Na žalost je izpuščeno podrobnejše sporočilo o S. Celestiju izpod peresa P. Naldinija: "... molte eccellenti Pitture, delli due celebri Carpatij, del Panzazano, del Celesti. (Lit. 20, 22.).

63 Lit. 29, 96. Drobna neskladja med Kandlerjevim in Stankovićevim opisom Pelizzerjevega portreta kažejo na to, da ga je Kandler verjetno od blizu in bolj skrbno opazoval ter zato tudi bolj prepričljivo opisal. Pri Stankoviću beremo, da je pismo s tekstom viselo pri dnu portreta, medtem ko Kandler poudarja, da je pismo, podobno nekakšni diplomi ali buči, viselo z desne strani portreta. (Lit. 16, 156.).

64 Lit. 25, 32.

65 Lit. 21, 68.

dobrodošel gost povsod v Kopru in izven tega mesta. Naslikan je s knjigo v roki, čeprav ni zapustil debelih zvezkov niti učenih razprav. Zato pa imamo danes njegovo Memorio, ki je natančno, živopisno kronistično pričevanje in vrelec časa, ki ga je z žalostjo in muko tudi sam živel.

P. Pelizzer je s svojim popotnim dnevnikom, napisanim v skoraj književniški maniri in znanju, po eni strani močno podkrepil kasnejšo tezo francoskega filozofa in pisatelja C. F. Volneya de Chasseboeufa (1757-1820), da potopisi pripadajo zgodovini, a ne romanom,⁶⁶ po drugi strani pa se je izvil uničevalni pozabi.

Zaradi svoje resnicoljubnosti je bil posmrtno obsojen. Pelizzer je bil namreč zelo odkrit glede sobratov na več mestih v svojem življenjepisu. Zaskrbljeni koprski očetje so se zelo strogo odzvali s pravomočno razsodbo:

uničiti vsako tako stran brez sledu. Toda teh strani je bilo zelo veliko. Neizpodbitni resnici je bilo sojeno, kdo ve kolikič, tudi v Pelizzerjevem primeru. K izgovoru na možno pohujšanje so se zatekli tisti, ki so klonili pod težo resnice.

Z izvrstnostjo svojega duha in uma je poslušno in prizadevno služil svojemu redu: redu v veliko korist, svojemu samostanu v čast in ponos, a nedvomno tudi mestu, v zgodovino katerega se je globoko vtkal samostan sv. Ane.

Času in ljudem v pouk.

To delo naj bo prispevek tihemu oživljanju nedavno minulega spomina na 390. obletnico rojstva Pavla Pelizzerja Rovinjčana, 350. obletnice njegove poti v Dalmacijo in Bosno ter 300. obletnice smrti.

RIASSUNTO

La figura del francescano illuminato, ottimo oratore e saggio e capace nunzio, trova nella persona del fra Paolo Pelizzer Rovignese (1600-1691) un esempio che a perfezione si inserisce nella vita spirituale, culturale e politica della Capodistria istroveneta e patriziale del XVII secolo. Intraprendente, pieno di abnegazione e amante della verità, fra Paolo attirava su di sé le tristi nuvole dell' incomprensione dei suoi confratelli. Però, anche se tali nuvole hanno obnubilato la vita di fra Paolo, esse non hanno offuscato la grandezza dell'opera che gli è stata affidata e che egli, per volontà divina, è riuscito, nella misura data agli uomini, a realizzare con successo. Fra Paolo Pelizzer non ci ha lasciato trattati eruditi in folio, però sapeva come ottenere da Dio la grazia per guadagnare gli uomini, facendosi migliaia di chilometri per il bene e la prosperità del suo Ordine. La preghiera e la verità della Fede erano i due remi con cui navigava il mare operoso della vita per approdare finalmente nel porto della pace eterna, dove riposa in Colui per il Quale si era esposto alle minacce letali dei venti e tempeste della vita terrena. A nome del mondo culturale e cattolico sloveno e croato, con questo ricordo vogliamo ripagare di tutto ciò Paolo Pelizzer Rovignese in occasione del 300esimo anniversario della morte, 350esimo del suo viaggio in Dalmazia e Bosnia e 390esimo della nascita.

66 "J'ai pensé que le genre des voyages appartenait à l'Histoire, et non aux Romans." (Lit. 32, VIII.).

LITERATURA:

1. **BATINIĆ, Mijo Vjenceslav**, *Djelovanje franjevacu u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka*, zv. II (za leta 1517-1699), Zagreb 1883.
2. **BENUSSI, Bernardo**, *Storia documentata di Rovigno*, Trst 1888.
3. **BENUSSI, Bernardo**, *Del convento di S. Andrea sull'isola di Serra presso Rovigno*, v *Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria*, 44(1927), vol. XXXIX, fasc. I, Pulj, str.
4. **BREJC, Tomaž**, *Slikarstvo od 15. do 19. stoletja na Slovenski obali*, Koper 1983.
5. **CAPRIN, Giuseppe**, *L'Istria nobilissima*, Trst (pretisk), 1905/1968.
6. **CICERO, Marcus Tullius**, *De oratore libri tres*, (rec. Gustav Serafi), Berlin 1875.
7. **ČVRLJAK, Krešimir**, *Pavao Pelizzer Rovinjanin (1600-1691)*, v *Dometi*, XXIII/1990, zv. 2, Reka, str. 183-196.
8. **ČVRLJAK, Krešimir**, *Cozba u Pučišćima (Prilog o P. Pelizzeru)*, v *Vjesnik (Panorama subotom)*, 17. marec 1990, Zagreb.
9. **D'ARUPINO, Andrea**, *Il convento francescano di Rovigno*, v *Corriere Istriano*, 18(1936), št. 217 (3. marca), str. 2.
10. **DE FRANCESCHI, Carlo**, *L'Istria (Note storiche)*, Poreč 1879.
11. **EUBEL, Konrad**, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi (sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series)*, vol. III, Monasterii 1823.
12. **FABIJANIĆ, Donat**, *Storia dei frati minori*, Zader 1863.
13. **GAMS, Pius Bonifacius**, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Ratisbonae 1873.
14. **GLEZER, Felice**, *Memorie di Rovigno*, Pulj 1885.
15. **KANDLER, Pietro**, *Dei Monasteri in Capodistria*, v *L'Istria*, 1(1864), št. 28-29, Trst, str. 115-116.
16. **KANDLER, Pietro** (sporočil), *Notizie intorno alla persona di Pre Paolo Pelizzari da Rovigno, estratte dalla Storia de' sui viaggi scritta da lui medesimo*, v *L'Istria*, 2(1847), sobota, 19. junija, št. 39, Trst, str. 155-156.
17. **KANDLER, Pietro**, *Podestà di Capodistria*, v *L'Istria*, 5/1850, št. 17, Trst, str. 124-125.
18. **KANDLER, Pietro**, *Alcuni Podestà veneti di Rovigno*, v *L'Istria*, 6(1851), sobota, 24. maja, št. 21, str. 92.
19. **KANDLER, Pietro**, *Serie dei Podestà di Capodistria*, v *L'Istria*, 7(1852), št. 35, Trst, str. 159-163.
20. **NALDINI, Paolo**, *Corografia ecclesiastica o sia descrizione della città, e della diocesi di Giustinopoli detto volgarmente Capo d'Istria (pastorale divertimento)*, Benetke 1700.
21. **PRIJATELJ, Kruno**, *Studije o umjetninama u Dalmaciji*, III, Zagreb 1975.
22. **PUSTERIA, Gedeone**, *I rettori di Egida (Cronologie, elenchi, genealogie, note, appendice)*, Koper 1891.
23. **RODE, Benvenutus**, *Necrologium fratrum minorum de observantia provinciae S. P. Francisci Ragusii*, V, v *Analecta Franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam fratrum minorum spectantia*, t. VI (Necrologia), Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1917.
24. *Saggio di Bibliografia Istriana*, Koper 1864.
25. **SANTANGELO, Antonio**, *Inventario degli oggetti d'arte d'Italia*, vol. V: Provincia di Pola (con collaborazione di V. Moschioni e A. Morassi), Rim 1935.
26. **SEMI, Francesco**, *Il Duomo di Capodistria*, Poreč 1934.
27. **SEMI, Francesco**, *Capris, Iustinopolis, Capodistria (la storia la cultura e l'arte)*, Trst 1975.
28. **SLADE (Dolci), Sebastijan**, *Monumenta historica Provinciae Rhacusinae ordinis minorum S. P. N. Francisci*, Neapelj 1746.
29. **STANKOVIĆ, Petar**, *Biografia degli uomini distinti dell'Istria*, vol. III, Trst (pretisk), 1829/1971.
30. **TERPIN, Stephano**, *Episcopi Ecclesiarum Tergestinae atque Iustinopolitanae*, Trst 1833.
31. **TOMMASINI, Giacomo Filippo**, *De' commentari storici-geografici della provincia dell'Istria libri otto (con Appendice)*, v *L'Archeografo triestino*, ser. I, vol. IV, Trst 1837.
32. **VOLNEY, C. F. de Chasseboeu**, *Voyage en Sirie et en Egipte pendant les années 1783, 1784 et 1785*, Ed. Voland Desenne, Pariz 1787.
33. **ZLATOVIČ, Stipan**, *Franovci države presvet. Odкупitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb 1888.
34. **ZLATOVIČ, Stipan**, *Izveštaj o Bosni god. 1640 o. Pavla iz Rovinja*, v *Starine*, knj. XXIII, JAZU, Zagreb 1890, str. 1-38.